

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

Narațiuni maximaliste din a doua jumătate a secolului XX
O analiză structurală și transnațională

– Rezumat –

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Corin BRAGA

Doctorand:
Alexandru-Florin VĂSIEȘ

Cluj-Napoca
2024

Cuprins

Argument	1
I. Pentru o teorie a maximalismului	8
1. Modele maximaliste	8
1.1. Romanul sistem – dominare și exces	13
1.2. Mega-romanul	15
1.3. Epopeea modernă – textul lume	17
1.4. Romanul maximalist	20
2. Baza maximalistă, modul enciclopedic	26
2.1. Enciclopedism pedagogic	27
2.2. Enciclopedism dialogic	29
2.3. Structuri, organizare și livrare a informației	30
2.4. Edward Mendelson și narațiunea enciclopedică	33
2.4.1. O definiție în șapte puncte	35
2.4.2. Narațiunea enciclopedică – un gen literar?	38
2.5. Enciclopedism <i>reloaded</i>	46
3. Recontextualizări și instrumentări ale maximalismelor	49
3.1. Maximalism american. Legitimarea unei națiuni	50
3.1.1. Pynchon – între tradiție și cultură internațională	53
3.1.2. Marele Roman American în postmodernism	55
3.1.3. Estetica dificultății și fetișizare	60
3.2. Maximalismul în detaliu	63
3.3. Pentru o critică anarhetipală a maximalismului	71
3.4. Craft vs. cruft maximalist	80
3.4.1. Instituționalizarea ficțiunii	80
3.4.2. Cruft în mega-romane	89
II. Analiza transnațională a maximalismului	100
1. Panorama receptării și circulației maximalismului. O analiză comparată	100
1.1. Receptarea maximalismului: public larg, public cititor, public specializat	104

1.2. Circulația transnațională a maximalismului: rețeaua traducerilor	116
1.2.1. Traducerea romanelor maximaliste în diverse țări/limbi/regiuni	120
1.2.2. Circulația internațională a autorilor maximaliști	124
2. <i>Solenoid</i> – între structură și anti-structură	127
2.1. Oscilațiile centru-periferie ale lui Mircea Cărtărescu	127
2.2. Pendulări și depresurizări în <i>Solenoid</i>	134
3. Florin Chirculescu și reinstrumentările ficțiunii populare	147
4. Zadie Smith și maximalismul identitar	159
5. Bernardine Evaristo și ficțiunea fuziune	170
6. Arundhati Roy – crize și precaritate	178
Concluzii	184
Bibliografie	188

Cuvinte-cheie: roman maximalist; narațiune enciclopedică; postmodernism; secolul XX; transnațional; Thomas Pynchon; Mircea Cărtărescu; Zadie Smith; Florin Chirculescu; Stefano Ercolino.

Rezumat

Această lucrare vizează o panoramare a principalelor discuții din contemporaneitatea recentă cu privire la modalitățile de a defini un nou tip de narațiune (cea maximalistă), care, în manifestarea ei, comportă forme de structurare și de organizare opuse demersului totalizant. Astfel, pe parcursul acestei lucrări voi atinge, într-un mod mai aprofundat sau mai schematic, ceea ce din anumite puncte de vedere reprezintă „fenomene izolate” (*Curcubeul Gravitației*, *Infinite Jest*, *Dinți albi*, *Solenoid* ș. a.) ale ficțiunii postbelice, pentru a explora circulația caracteristicilor formei maximaliste de la un autor la altul, de la o perioadă la alta, de la o cultură la alta.

Partea teoretică a lucrării conține, în prima ei secțiune, o inventariere a celor mai reprezentative modele maximaliste din a doua jumătate a secolului douăzeci. Pornind de la *Curcubeul gravitației* lui Thomas Pynchon, poate cartea cea mai citată și menționată în discuțiile teoretice care vizează forma extinsă, excesivă a romanului din perioada postbelică, această secțiune propune o contextualizare a formulărilor teoretice pe subiect, asumând, în fiecare caz, și eventualele neajunsuri ale modelelor propuse.

Astfel, sunt puse în relație concepte precum romanul sistem, mega-romanul sau textul-lume cu romanul maximalist, definit în cartea sinteză a lui Stefano Ercolino din 2014. Mai departe, sunt analizate conceptele cu care operează Tom LeClair în definiția pe care o oferă romanului sistem la finalul anilor '80 și este chestionat modul în care acestea ar mai putea fi valabile în prezent. Pornind de la teoria sistemelor, care încurajează o redefinire a temelor și metodelor ficțiunii, și care impune o perspectivă extinsă și totalizantă a ficțiunii și de la cele trei tipuri de dominare (semantică, retorică și pragmatică), avem aici de-a face cu o investigație a relației pe care LeClair o propune între cititor, autor și excesul care trebuie „dominat”.

În continuare, este explorat felul în care definirea mega-romanului ca formă paradoxală, a ordinii intense, lipsită însă de completitudine, așa cum apare ea la Frederick R. Karl, reprezintă o prefigurarea a funcțiilor haos și cosmos din modelul lui Ercolino. Dacă e o invenție americană, care poate fi pusă în ecuație cu mega-dolarul, în ce fel putem racorda acest aspect la elitismul și separatismul anti-piață? Totodată, în această parte se încearcă identificarea poziției teoreticianului american față de situarea mega-romanului în raport cu curentele culturale mai ample și chestionarea dialecticii structură-antistructură prezentă în aceste narațiuni.

O altă articulare teoretică relevantă pentru discutarea narațiunilor maximaliste din a doua jumătate a secolului douăzeci apare în cartea lui Franco Moretti, *The Modern Epic*, chiar dacă textele pe care lucrează acesta aparțin, în marea lor majoritate, unei perioade care precedă epoca postbelică. Pornind de la acest titlu, deci, este urmărită relația dintre epopee și roman, lectura evoluției formelor literare în sensul unor lupte istorice sau identificarea ambiției universalizante epopeice cu narațiunea maximalistă din contemporaneitate. Nu în ultimul rând, o primă secțiune a părții teoretice se va încheia prin evaluarea modelului de sinteză al romanului maximalist pe care îl propune Ercolino, prin inventarierea și discutarea definiției în zece puncte pe care o propune acesta în raport cu precedentele exemple.

O a doua secțiune a părții teoretice va cerceta ceea ce consider a fi cel mai important element al maximalismului, și anume baza sa enciclopedică, impulsul de asimila, de a integra și de a opera cu cantități vaste de informație într-o manieră credibilă pentru momentul în care ne aflăm. Pornind de la prezentarea succintă a lui Edward Mendelson și conceptualizarea narațiunilor enciclopedice pe care acesta o face în 1976, se va efectua o focalizare inversă, în care, apelând la exemple enciclopedice clasice (pedagogismul unui Plinius cel Bătrân, respectiv dialogismul *Enciclopediei* din secolul al XVIII-lea), se va încerca reconstruirea traseului acestor tendințe până la naratorii maximaliști din secolul douăzeci.

Revenind apoi, la narațiunea enciclopedică și la definiția pe care Mendelson încearcă să o impună se încearcă o chestionare a posibilității definirii unui gen literar enciclopedic, analizând mai multe poziționări vizavi de problema canonului, aspecte care țin de elasticitatea formelor și convențiilor literare sau a tipurilor de creativitate care stau la baza reconfigurărilor la nivelul receptării textuale.

Pe finalul celei de-a doua secțiuni a părții teoretice se reia problematica ficțiunii enciclopedice pentru a o extinde în direcția unor aplicații și polemici noi, precum mecanismele cognitive care se coagulează la nivelul lecturii textelor maximaliste sau chiar dinamicile de afirmare și legitimare literară pe care aceste narațiuni le pot oferi.

În cea de-a treia secțiune a părții teoretice sunt aduse în discuție câteva problematizări și instrumentări ale formulei maximaliste care țin, printre altele, de o dialectică a valorizării unei forme literare care provine dintr-o literatură centrală în raport cu de-valorizarea unei perspective a canonizării sau imperialismului literar sau de abordări ale acestui model narativ prin prisma unor intervenții conceptuale alternative.

Astfel, într-o primă subsecțiune va fi analizat modul în care romanul maximalist poate fi utilizat ca instrument al legitimării culturale americane, în baza unor discuții care îi

includ pe Thomas Pynchon, David Foster Wallace sau Don DeLillo. Se propune o problematizare a ipostazei Marelui Roman American în postmodernism, și explorarea câtorva discuții care țin de fetișizarea narațiunilor maximaliste și a dificultății acestora.

În cea de-a doua subsecțiune a acestei părți sunt aduse în discuție modalitățile de a lucra cu detaliul în maximalism și se va încerca problematizarea unor aspecte care țin de procesul lecturii acestor opere din punctul de vedere al atenției cititorului, insistând mai ales asupra aspectului detaliului excesiv.

În cea de-a treia subsecțiune se încearcă discutarea unor probleme care vizează un model anarhetic de raportare la maximalism, pornind de la anumite interogări structurale similare care pot fi identificate la nivelul textului definit ca anarhetic, respectiv al textului maximalist.

În fine, cea de-a patra subsecțiune a acestei părți va viza discutarea dihotomiei dintre meșteșug și detaliul superfluu, dintre minimalism și maximalism, într-o panoramare a modelului maximalist postbelic în relație cu fenomenul minimalismului generat și impus în cadrul programelor de scriere creativă din universitățile americane din aceeași perioadă. De asemenea, pornind de la noțiunea de „cruft” preluată din programare, se încearcă observarea modurilor în care cele mai recente narațiuni maximaliste pot fi abordate din punctul de vedere al unei lecturi diferențiale.

În continuare, în jumătatea sa aplicativă, lucrarea conține câteva studii de caz. Prima secțiune a acestor studii de caz își propune să ofere o analiză transnațională a receptării și circulației romanului maximalist, utilizând o metodologie inovativă, bazată pe instrumente digitale și surse de date multiple. Maximalismul, ca formă literară complexă și densă, a cunoscut diverse interpretări și manifestări în diferite spații culturale, iar scopul acestei secțiuni este acela de a mapa variațiile și de a înțelege dinamica sa globală. Metodologia de cercetare folosită în acest caz este una interdisciplinară, integrând instrumente digitale pentru a permite o abordare comparată și vizuală a datelor.

O astfel de abordare este complementară cu *close reading*-urile de după, mai ales având în vedere că instrumentele pe care le avem la dispoziție în era informației, unde tehnologia digitală a transformat radical atât comunicarea interumană, cât și sistemele socio-economice și culturale, nu pot fi trecute cu vederea. Astfel, analiza va porni de la un set de instrumente și platforme digitale care permit o privire de ansamblu asupra circulației și receptării romanului maximalist. Prima platformă digitală utilizată în această secțiune este Goodreads, cea mai mare platformă pentru cititorii amatori din lume, cu un număr de 150 de milioane de utilizatori în 2023. Goodreads oferă acces la seturi de date detaliate despre

publicarea și receptarea literaturii, care includ date despre publicare, evaluări și recenzii ale utilizatorilor. Al doilea instrument digital va fi folosit pentru măsurarea interesului public general și a popularității, și este reprezentat de căutările pe Google. Google, fiind cel mai utilizat motor de căutare din lume, indexează miliarde de pagini web, oferind o măsură a prezenței și influenței autorilor și romanelor în discursul public digital.

Complementar, Google Academic va fi folosit pentru a evalua interesul academic, această platformă indexând contribuțiile academice din diverse baze de date internaționale și oferind o privire de ansamblu asupra atenției academice acordate autorilor și romanelor maximaliste. Ultimul instrument digital utilizat este Google Books Ngram Viewer, care are la bază arhiva Google Books, cea mai mare colecție de cărți digitizate din lume. Acesta permite căutări specifice în corpuri de texte în diferite limbi, iar cu ajutorul său sunt căutate aparițiile și frecvențele numelor unor autori maximaliști în perioada 1950-2019. Aceste date sunt utilizate pentru a măsura prezența și influența autorilor în literatura publicată.

Această primă secțiune de analiză se structurează în două subsecțiuni. Cea dintâi este dedicată analizării receptării maximalismului pe trei axe: publicul larg, publicul cititor și publicul specializat. Separarea este una necesară datorită diferențelor în instrumentele utilizate pentru fiecare categorie de public. Impactul asupra publicului larg este măsurat prin rezultatele căutărilor pe Google, impactul asupra publicului cititor prin analiza datelor de pe Goodreads, iar impactul asupra publicului specializat prin măsurarea rezultatelor de pe Google Scholar. Abordarea intercalată permite o analiză comparativă și individuală a receptării autorilor și romanelor maximaliste. Căutările se bazează pe o listă de romane compilată pornind de la titlurile analizate de către teoreticienii abordați în prima parte a lucrării, la care se adaugă o serie de autoare și autori fie analizați în studiile ulterioare de caz, fie încadrabili, din punctul meu de vedere, în logica maximalistă. Mai departe, sunt extrase date despre numărul de ratinguri, recenzii și media ratingurilor pe care aceste volume le au pe Goodreads. Baza de date astfel rezultată oferă un fundament solid pentru înțelegerea relației dintre numărul de ratinguri și implicarea cititorilor în evaluarea volumelor. Pe lângă analiza la nivelul volumelor, secțiunea cuprinde și o analiză la nivelul autorilor, prezentând numărul de rezultate Google, rezultate Google Academic și ratinguri pe Goodreads pentru fiecare dintre aceștia în parte. Astfel, această secțiune oferă o imagine de ansamblu a poziționării autorilor în câmpul literar global, evidențiind atât popularitatea generală, cât și prestigiul academic. Datele extrase sunt însoțite de diverse variabile sau dimensiuni compozite, care au rolul de a extinde perspectiva și de a permite o privire din cât mai multe unghiuri analitice.

A doua subsecțiune tratează problema circulației internaționale a romanelor maximaliste, analizând edițiile traduse ale romanelor indexate pe Goodreads. Aceasta secțiune se concentrează pe identificarea trendurilor de circulație și dispersie, rutele centru-periferie și afinitățile estetice între diverse culturi și forma maximalistă. Analiza este realizată atât la nivel macro, pe regiuni și țări, cât și la nivel micro, pe autori individuali. Printr-o abordare comprehensivă sunt explorate, deci, atât relațiile între culturile „naționale”, cât și cele între regiuni și continente, dar și eventualii factori externi care fac ca un autor să fie mai tradus decât altul.

A doua secțiune a părții aplicate este un studiu de caz care își propune să ofere o analiză detaliată a romanului *Solenoid* al lui Mircea Cărtărescu, explorând în mod special dinamica dintre structură și anti-structură, precum și pendulările autorului între centrele literare și periferiile culturale. Pentru a explora complexitatea și impactul romanului *Solenoid*, această lucrare utilizează o abordare interdisciplinară, integrând atât analiza literară tradițională cât și instrumente și repere care țin de sociologia literară. Metodologia de cercetare permite în acest caz o analiză pluristratificată – plecând de la *close reading*-ul textului propriu-zis, dar integrând și surse secundare precum interviuri, se realizează o analiză comparată cu subsecțiuni care se referă la modul în care romanul și Cărtărescu însuși navighează între centru și periferie, la examinarea construcției și deconstrucției narațiunii sau la discutarea influențelor postmoderne și post-postmoderne asupra stilului de scriere al lui Cărtărescu.

A treia secțiune a părții aplicate tratează modul în care Florin Chirculescu reinstrumentalizează ficțiunea populară în contextul literaturii române postcomuniste. Explorarea include o examinare a dinamicii dintre ficțiunea populară și ficțiunea *mainstream* începând cu anii '90, punând accent pe modul în care Chirculescu utilizează și transformă dispozitivele textuale specifice ficțiunii populare. Prin prisma acestor tehnici, romanul său *Greva păcătoșilor sau apocriifa unui evreu* este studiat ca exemplu reprezentativ al narațiunilor maximaliste care transcend granițele descriptive ale genurilor literare tradiționale. Comentariul din această secțiune conține o explorare a reinstrumentalizărilor mecanismelor ficțiunii populare, comparându-le cu tehnici similare folosite de alți autori de narațiuni maximaliste, precum și o examinare a fluctuațiilor perspectivei narative și a atenției diferențiale în raport cu detaliul la care se face referire și în partea teoretică.

A patra secțiune analitică abordează romanul *Dinți albi* de Zadie Smith, concentrându-se pe modul în care autoarea abordează teme de identitate și multiculturalismului într-un context britanic contemporan. Metodologia acestui studiu de

caz implică o analiză literară detaliată a romanului, concentrându-se pe structura narativă, caracterizarea personajelor și temele centrale. Sunt explorate structura complexă a romanului, cronologia sa neliniară, interconectarea firelor narrative, identitățile fragmentate, haosul și aleatoriul din roman. Nu în ultimul rând, în acest studiu de caz interesează modul în care, prin intermediul narațiunii maximaliste, sunt articulate concepte precum asimilarea, alienarea sau lupta pentru integrare într-un peisaj al identităților multiple și fluctuante din peisajul britanic de la începutul secolului XXI.

A cincea secțiune a studiilor de caz problematizează romanul *Fată, femeie, alta* de Bernardine Evaristo, pornind de la care se încearcă abordarea unor teme similare cu cele descrise în partea anterioară. Pe de altă parte, se propune analizarea conceptului de *ficțiune fuziune* cu care operează autoarea și efectele textuale ale formulei asupra unei reinterpretări formale a narațiunii maximaliste. Nu în ultimul rând, această secțiune vizează extinderea unui demers comparatist care implică autoare maximaliste spre o altă figură centrală a literaturii contemporane.

În ultima secțiune a părții aplicative, se încearcă o analiză a romanului *Ministerul fericirii supreme* de Arundhati Roy, publicat la douăzeci de ani după debutul *Dumnezeul lucrurilor mărunte*, care a impus-o pe Roy pe scena literară internațională. Extinzând cadrul comparatist pentru a le include pe cele trei autoare, se încearcă o discuție sintetică pe tema „periferalizării” și, în prelungirea acesteia, deschiderea unui posibil dialog despre poziționarea autoarelor în logica teoriilor romanului maximalist.